

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Geschillen in de jaarrekening: verwerking en vermelding van risico's in verband met claims, juridische geschillen en rechtsgedingen volgens het Nederlandse jaarrekeningenrecht

Scholten, J.

Citation

Scholten, J. (2016, February 25). *Geschillen in de jaarrekening: verwerking en vermelding van risico's in verband met claims, juridische geschillen en rechtsgedingen volgens het Nederlandse jaarrekeningenrecht*. s.n, S.l. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/38288>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/38288>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/38288> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Scholten, Johannes

Title: Geschillen in de jaarrekening : verwerking en vermelding van risico's in verband met claims, juridische geschillen en rechtsgedingen volgens het Nederlandse jaarrekeningenrecht

Issue Date: 2016-02-25

2 Het institutionele kader

2.1 Inleiding en onderzoeksvraag 1

In hoofdstuk 2 wordt deelvraag 1.1 beantwoord:

Hoe is het Nederlandse jaarrekeningenrecht ontstaan en hoe heeft het zich ontwikkeld?

Het proefschrift beperkt zich daarbij tot de ontwikkelingen van het Nederlandse jaarrekeningenrecht die relevant zijn in het licht van de onderzoeksvraag 1:

Hoe moet volgens het Nederlandse jaarrekeningenrecht worden omgegaan met risico's in verband met claims, juridische geschillen en rechtsgedingen waarmee een vennootschap tijdens de uitoefening van de onderneming wordt geconfronteerd?

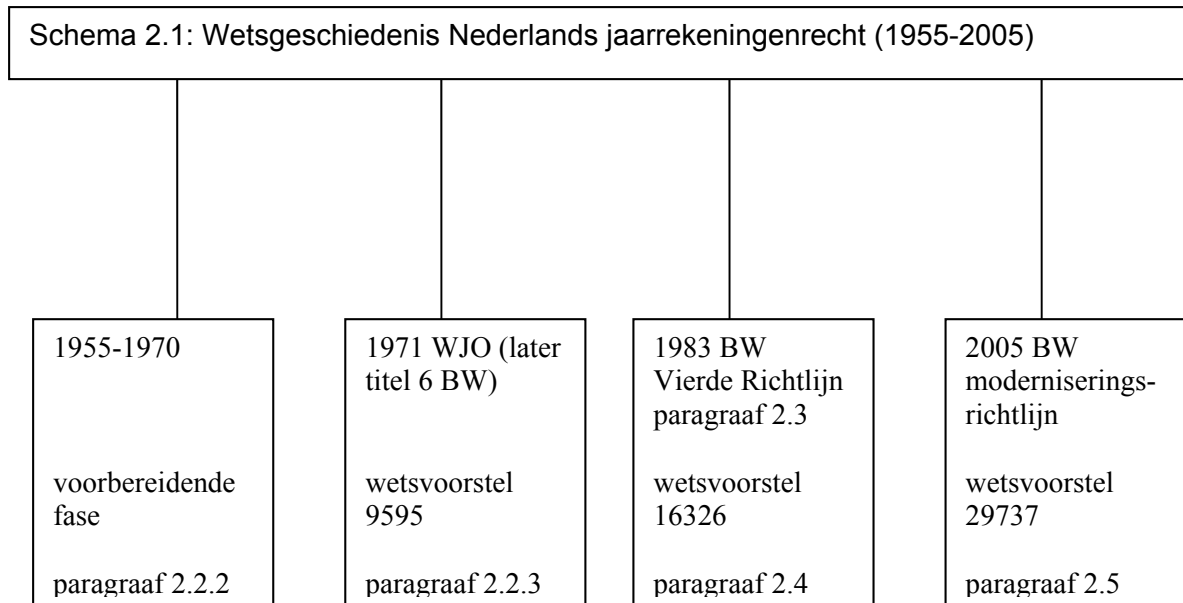
De beantwoording van deze onderzoeksvraag is complex omdat de Nederlandse wetgeving mede onder invloed staat van regelgeving van de EU, van internationale accountingstandaarden van de IASB en van Richtlijnen van de RJ.

De implementatie van het Nederlandse jaarrekeningenrecht wordt beschreven in paragraaf 2.2. Paragraaf 2.3 gaat in op de verhouding van de wettelijke regeling van het jaarrekeningenrecht in het Burgerlijk Wetboek (BW) tot de richtlijnen en verordeningen van de EU en tot de internationale accounting standaarden. In paragraaf 2.4 wordt de implementatie van de Vierde Richtlijn¹⁹ in het Nederlandse jaarrekeningenrecht onderzocht. Paragraaf 2.5 gaat in op de IAS-verordening en in verband daarmee de invloed van de IAS en IFRS op het Nederlandse jaarrekeningenrecht, de moderniseringsrichtlijn van 2005. Paragraaf 2.6 gaat in op de Richtlijnen en de juridische status van deze buitenwettelijke normen.²⁰ Paragraaf 2.7 sluit het hoofdstuk af met een samenvatting.

Om de leesbaarheid te bevorderen wordt de totstandkomingsgeschiedenis van de wettelijke regeling van het Nederlandse jaarrekeningenrecht hierna schematisch weergegeven. In schema 2.1 worden de belangrijkste bronnen voor het wetshistorisch onderzoek genoemd en wordt verwezen naar de subparagrafen waarin op chronologische wijze de ontwikkeling van het Nederlandse jaarrekeningenrecht wordt beschreven.

¹⁹ Vanaf 1958 is sprake van Europese samenwerking in de Europese Economische Gemeenschap (de EEG) waarvan Nederland meteen lid was door het ratificeren van het Verdrag tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschap, ook wel genoemd het Verdrag van Rome. De Vierde Richtlijn Pb 78/660/EEG van de Raad van 25 juli 1978, hierna de Vierde Richtlijn genoemd, is in die periode tot stand gekomen. In 1993 is het Europese samenwerkingsverband uitgebreid en is met het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap (het Verdrag van Maastricht), de Europese Gemeenschap (EG) de opvolger van de EEG en wordt van EG-Richtlijnen gesproken. Vanaf 2009 wordt, na het ratificeren van het verdrag van Lissabon, gesproken van de Europese Unie. In de tekst van dit proefschrift wordt gekozen voor de benaming EU-Richtlijn en EU-Verordening als de situatie van vandaag wordt beschreven omdat de Europese Unie ten tijde van het schrijven van dit proefschrift de rechtsopvolger is van de Europese Gemeenschap (EG). Indien in historische context wordt gekeken sluit ik aan bij de oorspronkelijke benamingen.

²⁰ De term buitenwettelijke normen is gebruikt in de conclusie van de Advocaat Generaal bij HR 10 februari 2006, LJN: AU7473, NJ 2006/241, Conclusie Advocaat-Generaal, alinea 3.3.

2.2 Implementatie van het Nederlandse jaarrekeningenrecht

2.2.1 Inleiding

In deze paragraaf wordt beschreven hoe het Nederlandse jaarrekeningenrecht uiteindelijk in de wet is geregeld en wordt aan de hand van wetshistorisch onderzoek antwoord gegeven op de vraag wat de belangrijkste doelstelling is van het Nederlandse jaarrekeningenrecht.

2.2.2 De voorbereidende fase voor wetgeving rond de jaarrekening

De wettelijke regeling van de jaarrekening is in Nederland relatief laat tot stand gekomen. De wet van 10 september 1970²¹ is in werking getreden op 1 mei 1971.²² Duitsland ging Nederland bijvoorbeeld voor.²³ Feitelijk ligt de bakermat van de externe verslaggeving in de Verenigde Staten, waar alle vennootschappen die effecten hebben uitgegeven, vanaf 1934 hun jaarrekeningen vergezeld van een accountantsverklaring moeten indienen bij de Securities and Exchange Commission (SEC).²⁴ De SEC was bovendien bevoegd “Regulations” uit te vaardigen over de vorm en inhoud van de te publiceren jaarrekeningen. In de Verenigde Staten

²¹ Wet houdende wettelijke bepalingen met betrekking tot de jaarrekening van ondernemingen, Stb. 1970, 404.

²² Bij Koninklijk Besluit van 30 oktober 1970, Stb. 1970, 533.

²³ In Duitsland bevat het Allgemeine Deutsche Handelsgesetzbuch al sinds 1870 enkele jaarrekeningvoorschriften voor naamloze vennootschappen na invoering van het Bundesgesetz über die Kommanditgesellschaften und die Aktiengesellschaften. In 1894 wordt via de Aktienrechtsnovelle naast de balans ook de opstelling van een resultatenrekening verplicht, Barth (1955), blz.147. In Nederland bevatte artikel 42 (oud) Wetboek van Koophandel slechts enige aanwijzingen over de actiefzijde van de balans, Sanders, Groeneveld en Burgert (1975), blz. 9.

²⁴ Burgert, Timmermans en Joosten (1990a), blz. 12.

verklaart de accountant sedert de jaren dertig dat de jaarrekening is opgemaakt 'in conformity with generally accepted accounting principles'.²⁵

Vanaf de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw ontstond ook in Nederland meer aandacht voor externe verslaggeving door middel van de jaarrekening. De vraag om strengere regelgeving rond de financiële verslaglegging kwam vooral uit de kringen van de werkgevers. In eerste instantie misschien vanuit onverwachte hoek, maar juist de ondernemers werden bij hun zoektocht naar internationale financiering van hun activiteiten geconfronteerd met regelgeving van bijvoorbeeld de SEC.

De aanbevelingen voor verslaglegging door de werkgeverscommissies, de commissie-Rijkens in 1955²⁶, en de commissie-Hamburger in 1962²⁷ werden dan ook door veel beursgenoteerde vennootschappen op vrijwillige basis opgevolgd.

Daarnaast waren er enkele rapporten van wetenschappelijke bureaus van politieke partijen over de jaarrekening.²⁸ Met deze rapporten kwam er politiek draagvlak voor wetgeving rond de jaarrekening. Hier gaat de volgende paragraaf nader op in.

2.2.3 Wet op de jaarrekening van ondernemingen 1971

2.2.3.1 Inleiding

Het ministerie van Justitie heeft in 1960 de commissie Ondernemingsrecht ingesteld, ook wel de commissie-Verdam genoemd. Deze kreeg onder andere tot taak een voorontwerp van wet op te stellen, de Wet op de jaarrekening van ondernemingen. Na advies van de SER is op 13 mei 1968 een wetsvoorstel bij de Staten-Generaal ingediend²⁹ dat uiteindelijk heeft geleid tot de Wet op de jaarrekening van ondernemingen (WJO).³⁰ Het doel van de jaarrekening is het geven van een zodanig inzicht dat een verantwoord oordeel over de financiële positie van de onderneming kan worden gevormd.³¹ Dit wordt geregeld in artikel 2 WJO:

'De jaarrekening geeft een zodanig inzicht dat een verantwoord oordeel kan worden gevormd omtrent het vermogen en het resultaat, alsmede voor zover de aard van de jaarrekening dat toelaat, omtrent haar solvabiliteit en liquiditeit.'

Een centrale plaats wordt ingenomen door het getrouwe beeld dat de jaarrekening moet geven, artikel 3 WJO, lid 1:

'De balans met toelichting geeft getrouw en stelselmatig de grootte en de samenstelling van het vermogen van de onderneming op het einde van het boekjaar weer.'

²⁵ Burgert, Timmermans en Joosten (1990a), blz. 13. Deze accounting principles zijn terug te vinden in de vorm van Accounting Research Bulletins van het American Institute of Certified Public Accountants (AICPA), vanaf 1959 in "Opinions" van de Accounting Principles Board (APB) en sinds 1973 in standaarden van de Financial Accounting Standards Board (FASB).

²⁶ Commissie Rijkens, 1955, het jaarverslag, rapportage voor de Raad van Nederlandse Werkgeversverbonden.

²⁷ Commissie hamburger, 1962, verslaggeving, verantwoording en voorlichting door besturen van naamloze vennootschappen.

²⁸ Wiardi Beckman Stichting, de hervorming van de onderneming, 1959 en de Telders Stichting, open ondernemerschap, 1962.

²⁹ Wetsvoorstel nr. 9595.

³⁰ Wet van 10 september 1970, houdende wettelijke bepalingen met betrekking tot de jaarrekening van ondernemingen, Stb 414, 1970.

³¹ Tweede Kamer, zitting 1967-1968, 9595, nr. 3, MvT, blz. 12 rk.

Tijdens de behandeling van het wetsontwerp is het begrip getrouw beeld nader toegelicht door raadsadviseur Kraayenhof:

‘Het hoofdpunt van deze wetgeving is eigenlijk, dat het getrouwe beeld van het vermogen betekent: geen stille reserves en ook geen geheime reserves’.³²

Hier sluit het ontwerp van wet aan bij de visie van de werkgevers zoals die blijkt uit het rapport van de Raad van Nederlandse werkgeversbonden:

‘De nog altijd hier en daar heersende opvatting dat de jaarrekening althans de zogenaamde minimumpositie dient aan te geven om de jaarrekening aanvaardbaar te maken, wordt als achterhaald beschouwd; het is in beginsel even onjuist het resultaat en het vermogen te ongunstig voor te stellen als te gunstig.’³³

2.2.3.2 Het getrouwe beeld

Het criterium van het getrouwe beeld past ook in de traditie van de tot dan toe op vrijwillige basis toegepaste verslaggeving. In de WJO is geen plaats voor gedetailleerde voorschriften. Zo zijn er ook geen specifieke waarderingsvoorschriften. De vrijheid is echter niet onbeperkt aldus de minister:

‘Zoals reeds in de toelichting op artikel 3 is vermeld, schrijft het ontwerp niet bepaalde maatstaven voor de waardering voor. In de eerste plaats is de wetenschappelijke beoefening van de bedrijfseconomie nog te zeer in beweging om in de wet een bepaalde methode vast te leggen; waardering op basis van de vervangingswaarde vindt evenzeer verdediging als die op grond van de historische kostprijs. Daarbij komt dat sommige waarderingsgrondslagen zich voor bepaalde bedrijfstakken beter lenen dan andere. Tenslotte is het van belang een toekomstige ontwikkeling niet af te snijden. Het komt de ondergetekende dan ook, evenals de Commissie Ondernemingsrecht, juist voor, niet te kiezen voor een bepaalde methode, maar het bedrijfsleven hierin een zekere vrijheid te laten. Die vrijheid is niet onbeperkt: de waarderingsgrondslagen moeten voldoen aan normen die in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd. Het criterium van "het goed koopmansgebruik" is niet in het ontwerp opgenomen, omdat dit in de praktijk een te ruime betekenis heeft gekregen.’³⁴

De minister geeft als voorbeeld:

‘Zo wordt wel als “goed koopmansgebruik” berustend op het beginsel van voorzichtigheid, aanvaard een onderwaardering van activa of overwaardering van schulden in de balans die in strijd komt met de in artikelen 2 en 3 bedoelde normen.’³⁵

Wat opvalt is dat de minister hier alleen spreekt over overwaardering van schulden. Het probleem van overwaardering aan de creditzijde van de balans zit vooral in de post voorzieningen. Nog verwarrender is de toelichting bij art. 6 WJO:

³² Tweede Kamer, zitting 1969-1970, Handelingen, blz. 2911 lk.

³³ Zie nader Goes (2000), blz. 305-306.

³⁴ Tweede Kamer, zitting 1967-1968, 9595, nr. 3, MvT, blz. 13 en 14: ‘Hierbij komt, dat het begrip goed koopmansgebruik in de laatste decennia mede een goeddeels eigen fiscale betekenis heeft gekregen, als gevolg waarvan het elementen bevat die, wanneer gebruikt in het kader van de jaarrekening van ondernemingen, verstorend werken, en strijdig zijn met de in de artikelen 2 en 3 bedoelde normen. Als sprekend voorbeeld kan worden genoemd de principiële afwijzing van fiscale zijde van de vervangingswaarde als grondslag voor de berekening van afschrijvingen.’

³⁵ Tweede Kamer, zitting 1967-1968, 9595, nr. 3, MvT, blz. 13 rk.

‘het ontwerp keert zich tegen zogenaamde stille en geheime reserves, aangezien deze het beeld van de jaarrekening vertroebelen. Voor zover reeds bestaande reserves het karakter van voorziening hebben dienen zij daaronder in de jaarrekening te worden gerangschikt.’³⁶

Hier kan ik de minister niet goed volgen. De minister doelt op een situatie waar ten onrechte geen voorziening is gevormd. De vorming van een voorziening tast de winst aan. Er worden alvast kosten genomen zonder dat op dat moment sprake is van uitgaven. Pas na beantwoording van de vraag of een voorziening getroffen had moeten worden is de omvang van de winst bekend.³⁷ Daarna komt bij de verdeling van de winst de vraag aan de orde welk deel van de winst wordt uitgekeerd en welk deel van de winst wordt gereserveerd. Voor zover ten onrechte een voorziening is gevormd, is sprake van een stille reserve. In dat geval wordt het eigen vermogen te laag voorgesteld. De situatie die de minister beschrijft is precies tegenovergesteld. Daar wordt het eigen vermogen te hoog voorgesteld omdat de vorming van een voorziening ten onrechte achterwege is gelaten. Van stille of geheime reserves is dan geen sprake.

2.2.3.3 Ontwikkeling van maatschappelijk aanvaardbare normen

Nu goed koopmansgebruik niet het uitgangspunt kan zijn bij de bepaling van de waarderingsgrondslagen dienen deze grondslagen op een andere wijze te worden ingevuld. De minister geeft aan dat hij:

‘verwacht dat het georganiseerde bedrijfsleven en in samenwerking met de organisatie der accountants het tot hun taak zullen rekenen de in het maatschappelijk verkeer gehanteerde grondslagen te inventariseren en te toetsen aan hetgeen naar hun oordeel in het huidige bestel in het maatschappelijk verkeer en ter voldoening aan de eisen van de artikelen 2 en 3 als aanvaardbaar kan worden beschouwd. De hieruit voortvloeiende publikaties omtrent aanvaardbare grondslagen zullen in een duidelijke behoefte van de ondernemingsbesturen voorzien en mede ter oriëntatie van de Ondernemingskamer van het Gerechtshof te Amsterdam kunnen dienen wanneer een geschil ter zake aan haar oordeel wordt voorgelegd.’³⁸

Hiermee is de weg vrij gemaakt voor de latere Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ).³⁹ De RJ ontwikkelt de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving. De juridische status daarvan wordt besproken in paragraaf 2.6.

³⁶ Tweede Kamer, zitting 1967-1968, 9595, nr. 3, MvT, blz. 14 lk.

³⁷ Wanneer volgens het jaarrekeningenrecht een voorziening dient te worden gevormd wordt in dit proefschrift in de hoofdstukken 3 tot en met 5 onderzocht en beantwoord.

³⁸ Tweede Kamer, zitting 1967-1968, 9595, nr. 3, MvT, blz. 14 lk.

³⁹ In eerste instantie het Tripartiete Overleg. Dit is een initiatief van de Orde Nederlands Instituut van Registeraccountants (NIVRA), het Verbond van Nederlandse Ondernemingen (VNO), het Nederlands Christelijk Werkgeversverbond (NCW) de Federatie Nederlandse Vakbeweging (FNV) en het Christelijk Nationaal Vakverbond in Nederland (CNV). Deze samenwerking van accountants, werkgevers en werknemers geeft in zijn beschouwingen omtrent de jaarrekening normen aan die in het maatschappelijke verkeer aanvaardbaar kunnen worden geacht. De opvolger van het Tripartiete Overleg is de Stichting voor de Jaarverslaggeving die met medewerking van het NIVRA, de Nederlandse Orde van Accountants-Administratieconsulenten (NOvAA) en van organisaties van werkgevers en werknemers de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving opstelt.

De WJO is in 1976 met slechts enkele, voor dit onderzoek niet relevante wijzigingen opgenomen in het nieuw BW.⁴⁰ Vrij snel daarna volgen meer ingrijpende voorstellen tot aanpassing van het jaarrekeningenrecht aan de Vierde-Richtlijn.⁴¹ Alvorens die voorstellen te bespreken wordt eerst beschreven wat de rechtskracht is van de EU-richtlijnen en verordeningen en van de International Accounting Standards (IAS) en International Financial Reporting Standards (IFRS).

2.3 Het Nederlandse jaarrekeningenrecht in verhouding tot de EU-regelgeving en de internationale standaarden

2.3.1 Inleiding

In deze paragraaf wordt het antwoord gegeven op de vraag wat de juridische status is van bovennationale regels zoals richtlijnen en verordeningen van de EU (paragraaf 2.3.2) en de International Accounting Standards (paragraaf 2.3.3).

2.3.2 De juridische status van richtlijnen en verordeningen van de EU

Al sinds het Verdrag van Rome (1958) is de EU bevoegd richtlijnen uit te vaardigen.⁴² Richtlijnen van de EU en haar voorlopers hebben volgens artikel 288 van het verdrag betreffende de werking van de Europese Unie⁴³ in beginsel geen directe werking. Een richtlijn is voor een lidstaat slechts verbindend ten aanzien van het door volgens de richtlijn te bereiken resultaat. Het is vervolgens aan de betrokken lidstaat om de vorm en middelen te kiezen om het in de richtlijn voorgeschreven resultaat te bereiken. Een verordening heeft daarentegen juridisch wel rechtstreeks gevolgen voor natuurlijke personen en rechtspersonen in de betrokken lidstaten van de EU. De Europese commissie heeft in een notitie van 1995 voorgesteld om van die zogenaamde directe werking van verordeningen gebruik te maken om langs die weg meer harmonisatie te bereiken van het jaarrekeningenrecht in de lidstaten van de EU.⁴⁴ Op de beweegredenen van de Europese Commissie wordt in paragraaf 2.5.2 ingegaan. Dat heeft geresulteerd in de zogenaamde IAS-verordening uit 2002.⁴⁵ Op grond van artikel 4 van deze verordening dienen beursgenoteerde vennootschappen binnen de EU-lidstaten vanaf 2005 hun geconsolideerde jaarrekening op te stellen overeenkomstig de IAS/IFRS die voor toepassing binnen de Gemeenschap zijn

⁴⁰ Invoeringswet boek 2 NBW, titel 6, Tweede Kamer 1970-1971, nr. 11005.

⁴¹ Ontwerp Vierde EEG-Richtlijn, Europese Commissie, 15 november 1971.

⁴² Artikel 54, lid 3 onder letter g van het Verdrag tot oprichting van de Europese Economische gemeenschap, ook wel genoemd het Verdrag van Rome. Dit Verdrag is op 25 maart 1957 ondertekend door België, (West-)Duitsland, Frankrijk, Luxemburg, Nederland en Italië en is in werking getreden op 1 januari 1958.

⁴³ Het verdrag betreffende de werking van de Europese Unie is van kracht met ingang van 1 december 2009 en is gebaseerd op het verdrag van Lissabon van 13 december 2007. In dit verdrag zijn wijzigingen verwerkt ten opzichte van de verdragen van Rome en Maastricht. Tezamen vormen deze verdragen de zogenaamde geconsolideerde teksten die nu de wettelijke basis vormen voor de EU.

⁴⁴ Europese commissie, 14 november 1995, 'Harmonisatie van de jaarrekening: een nieuwe strategie ten aanzien van internationale ondernemingen', Europese Commissie (1995)508.

⁴⁵ Verordening EG 1606/2002, 19 juli 2002, Publicatieblad (Pb) L 243, 11 september 2002.

goedgekeurd door de Europese Commissie. De goedkeuringsprocedure is geregeld in artikel 3 van de verordening. Een belangrijk onderdeel daarvan is lid 2:

‘De internationale standaarden voor jaarrekeningen kunnen enkel worden goedgekeurd indien zij in overeenstemming zijn met het beginsel, vermeld in artikel 2, lid 3, van Richtlijn 78/660/EEG en artikel 16, lid 3 van Richtlijn 83/349/EEG (getrouw beeld van het vermogen en resultaat⁴⁶, JS) en het Europees openbaar belang dienen, en beantwoorden aan de criteria inzake begrijpelijkheid, relevantie, betrouwbaarheid en vergelijkbaarheid waaraan financiële informatie moet voldoen om economische beslissingen te nemen en het management te kunnen beoordelen.’

2.3.3 De juridische status van Internationale standaarden van de IASB

De standaarden van de IASB hebben op *drie* manieren invloed op het Nederlandse jaarrekeningenrecht. *Ten eerste*, zoals in de vorige paragraaf is besproken maken de door de IASB vastgestelde en op grond van de IAS-verordening door de Europese Commissie voor Gemeenschapsrecht goedgekeurde IAS en IFRS⁴⁷ onderdeel uit van het recht van de Europese gemeenschap, evenals de door de Europese Commissie goedgekeurde interpretaties van het International Financial Reporting Interpretations Committee (IFRIC). Beursgenoteerde vennootschappen die zijn gevestigd binnen de EU zijn verplicht de geconsolideerde jaarrekening op te stellen in overeenstemming met de door de Europese commissie goedgekeurde IASB standaarden. Bovendien zijn lidstaten op grond van artikel 10 van het EU-Verdrag verplicht passende maatregelen te treffen om de nakoming van internationale standaarden te waarborgen. Dat is reden geweest voor de wijziging van titel 9 boek 2 BW in 2005, waarbij titel 9 boek 2 BW is aangepast⁴⁸ aan de IAS-verordening.⁴⁹ *Tot slot* hebben de standaarden van de IASB ook invloed op de Richtlijnen van de RJ, blijkens het voorwoord van de RJ bij de jaarlijks uitgevaardigde Richtlijnen.

Gegeven het grote belang van de IAS/IFRS is de vraag naar haar legitimiteit relevant. De IASB⁵⁰ is een privaatrechtelijke rechtspersoon en kent derhalve geen rechtstreekse democratische controle.⁵¹ Het besluitvormend orgaan van de IASB is de Board, die bestaat uit 16 onafhankelijke leden die zijn benoemd door de Board of Trustees. Onder het IASB waren de leden van de Board allen afkomstig uit accountantskringen. De samenstelling is nu evenwichtiger, naast accountants zijn nu ook gebruikers en jaarrekeningdeskundigen lid van de Board.

⁴⁶ Tweede Kamer, zitting 2003-2004, 29737, nr. 3, blz. 4.

⁴⁷ IFRS zijn de door de IASB aangenomen standaarden, vanaf 1 april 2001.

⁴⁸ Voor de parlementaire behandeling wordt verwezen naar wetsvoorstel 29737, TK 2003-2004, 29737, nr. 3 en wetsvoorstel 28220, van 5 februari 2002 dat uiteindelijk is opgegaan in wetsvoorstel 29737.

⁴⁹ Wet van 16 juli 2005 tot wijziging van boek 2 van het Burgerlijk Wetboek, ter uitvoering van de IAS-Verordening 1606/2002 van het Europees parlement en de Raad, Pb EG L 243 en, voor zover hier relevant ter aanpassing aan de Moderniseringsrichtlijn, RL 2003/51/EG van het Europees parlement en de Raad, Pb EG nr. L 178, 18 juni 2003.

⁵⁰ Haar voorloper, de International Accounting Standards Committee (IASC), bestond geheel uit afgevaardigden van beroepsorganisaties van accountants. Een van de grondleggers in 1973 was het NIVRA. Tot de oprichters behoorden daarnaast accountantsorganisaties uit de VS, Canada, Mexico, Japan, het Verenigd Koninkrijk, Ierland, Australië, Duitsland en Frankrijk.

⁵¹ De IASB is onderdeel van de International Accounting Standards Committee Foundation (IASCF).

De enige democratische legitimatie van de IAS/IFRS is terug te vinden in de benodigde goedkeuring van een IAS/IFRS door de Europese Commissie na het doorlopen van een goedkeuringsprocedure, de zogenaamde “endorsement” volgens artikel 4 van de IAS-verordening.⁵² De endorsement procedure bestaat uit een technisch advies door de European Financial Reporting Advisory Group (EFRAG), een groep deskundigen die tot taak heeft de Europese Commissie te adviseren ten aanzien van het al dan niet aanvaarden van een IAS/IFRS voor toepassing in de EU. Bovendien kunnen bij de besluitvorming door de Europese Commissie ook politieke aspecten een rol spelen. Daarin wordt de Europese Commissie geadviseerd door de Accounting Regulatory Commission (ARC). In deze commissie zijn de lidstaten vertegenwoordigd maar deze commissie heeft slechts een adviserende rol. Uiteindelijk is de Europese Commissie door de lidstaten bevoegd gesteld om het goedkeuringsbesluit te nemen bij een verordening.

2.4 Implementatie van de Vierde Richtlijn in het Nederlandse jaarrekeningenrecht, 1983

2.4.1 Inleiding

In deze paragraaf wordt onderzocht hoe de Vierde Richtlijn in het BW is verwerkt. Paragraaf 2.4.2 beschrijft de wetsgeschiedenis waarbij de Vierde Richtlijn in de Nederlandse wet is verwerkt.

2.4.2 Verwerking van de Vierde Richtlijn in het BW

De Vierde Richtlijn bevat regels omtrent de inhoud, de controle en de openbaarmaking van de jaarrekening en het jaarverslag. Het betreft geharmoniseerde wetgeving binnen de Lid-staten van de Europese Unie waaraan de nationale wetgeving binnen twee jaren na de kennisgeving dient te worden aangepast.⁵³ De totstandkoming van het jaarrekeningenrecht in Nederland kan uiteraard niet los worden gezien van de Vierde Richtlijn.⁵⁴ Opvallend is dat ook in de Vierde Richtlijn wordt uitgegaan van het getrouwe beeld dat de jaarrekening moet geven. Toch vereiste de Vierde Richtlijn aanpassing van het Nederlandse jaarrekeningenrecht. De Vierde Richtlijn gaat namelijk veel meer uit van gedetailleerde voorschriften.⁵⁵ Zo worden bijvoorbeeld specifieke waarderingsgrondslagen opgenomen, artikel 2:384, naast de algemene norm die al bekend was in de WJO, dat de waarderingsgrondslagen moeten voldoen aan normen die in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd. Er kan worden gesteld dat het jaarrekeningenrecht in Nederland in 1983⁵⁶ de vorm heeft gekregen die het nu nog heeft in 9 boek 2 BW.⁵⁷

⁵² Vergelijk Beckman en Van der Zanden (2002), blz. 194.

⁵³ De deadline van 30 juli 1978 werd door Nederland overigens bij lange na niet gehaald maar dat was bij de andere lidstaten niet anders.

⁵⁴ Vierde Richtlijn van de Raad van de Europese Gemeenschappen inzake het vennootschapsrecht, Pb EG nr. L 222, 25 juli 1978 (hierna de Vierde Richtlijn).

⁵⁵ Tweede Kamer, zitting 1979-1980, 16326, nr. 3, MvT, blz. 2.

⁵⁶ Titel 8 boek 2 BW is ingevoerd bij wet van 7 december 1983, Stb 663.

⁵⁷ Titel 8 is bij wet van 16 juni 1988, Stb 305, zonder verdere wijzigingen, vernummerd tot titel 9 boek 2 BW.

Ook na de aanpassing aan de Vierde Richtlijn is er in het jaarrekeningenrecht geen ruimte voor het goed koopmansgebruik. Het beginsel van getrouw beeld staat in de Richtlijn centraal.⁵⁸ Bij de verwerking van de Vierde Richtlijn in het BW heeft Nederland geen gebruik gemaakt van de keuzemogelijkheid die de Vierde Richtlijn laat om fiscale waarderingsgrondslagen toe te laten. Bij de regering bestond angst voor misleidende balansen op te stellen:

'Geen gebruik van keuzemogelijkheden is echter gemaakt, indien deze zouden kunnen leiden tot een minder of in het geheel niet getrouw beeld; in het bijzonder geldt dit op het gebied van de waarderingsgrondslagen (...).

Dit verhindert aansluiting aan bij voorbeeld fiscaal toegelaten waarderungen waardoor het getrouwe beeld zou worden verduisterd; het geval, verondersteld in de artikelen 35 lid 1, d), 39 lid 1, d) en 43 lid 1, 10 (Vierde Richtlijn, JS) doet zich dan ook bij toepassing van de door het ontwerp gestelde regels, niet voor.'⁵⁹

Ook uit de artikelgewijze behandeling van artikel 2:384 BW blijkt dat de Minister bevreesd is dat de beginselen die bij de waardering in aanmerking dienen te worden genomen tot overvoorzichtigheid kunnen leiden. Waar artikel 2:384 BW in navolging van de Vierde Richtlijn de waardering tegen verkrijgingsprijs of vervaardigingsprijs, dan wel (voor materiële en financiële vaste activa en voor voorraden) tegen actuele waarde voorschrijft is opmerkelijk dat in het oorspronkelijke wetsvoorstel onder omstandigheden herwaardering tot hogere actuele waarde verplicht was voorgeschreven in art. 384, lid 5 BW. Dat laatste voorstel ging veel parlementsleden te ver. Verplichte toepassing van de (hogere, JS) actuele waarde wordt niet geëist door de Vierde Richtlijn.⁶⁰ Als alternatief wordt door het parlement een benadering voorgesteld waarbij in de balans wordt gewaardeerd tegen historische kostprijs met in de toelichting waardering op basis van actuele waarde, indien deze laatste waarde beduidend hoger is.⁶¹ De minister bestrijdt dit, de waardering geschiedt in de balans en niet in de toelichting, de balansgegevens op zich mogen nimmer misleidend zijn.⁶² Toch gaat de minister onder druk van het parlement om. Bij Nota van Wijziging is ook in het Nederlandse jaarrekeningenrecht een keuze mogelijk gemaakt tussen historische kostprijs of actuele waarde.⁶³ Ten aanzien van de keuze van de waarderingsgrondslag behoeft alleen maar de vraag te worden beantwoord, of de in het concrete geval gedane keuze als zodanig verantwoord is. Die keuze is verantwoord, als het de lezer van een jaarrekening mogelijk wordt gemaakt, zich een verantwoord oordeel te vormen.⁶⁴ Voor de volledigheid dient hieraan te worden toegevoegd dat de keus ontbreekt indien de realiseerbare waarde van een actief (duurzaam) lager is dan de verkrijgingsprijs. In dat geval is afwaardering (*impairment*) geboden op grond van art. 2:387 BW.

⁵⁸ Tweede Kamer, zitting 1979-1980, 16326, nr. 3 MvT, blz. 2.

⁵⁹ Tweede Kamer, zitting 1979-1980, 16326, nr. 3 MvT, blz. 3. De genoemde gevallen betreffen winstbepalingsregels die tot buitengewone waardecorrecties kunnen leiden voor louter fiscale doeleinden en daarmee afwijken van wat volgens het jaarrekeningenrecht is toegestaan. Belangrijke voorbeelden zijn de toepassing van de herinvesteringsreserve, willekeurige afschrijvingen en de toepassing van het ijzeren voorraadstelsel bij de waardering van voorraden. Zie ook hoofdstuk 4.

⁶⁰ Tweede Kamer, zitting 1981, 16326, nr. 7, blz. 11.

⁶¹ Tweede Kamer, zitting 1981, 16326, nr. 6, blz. 11.

⁶² Tweede Kamer, zitting 1981-1982, 16326, nr. 8, blz. 10.

⁶³ Tweede Kamer, zitting 1982-1983, Handelingen 9 juni 1983, Tripels, blz. 4467 Ik.

⁶⁴ Tweede Kamer, zitting 1982-1983, Handelingen 14 juni 1983, Minister Korthals Altes, blz. 4541.

2.5 Aanpassing van het Nederlandse jaarrekeningenrecht aan de IAS-verordening en de Moderniseringsrichtlijn 2005

2.5.1 Inleiding

In paragraaf 2.5.2 wordt beschreven waarom de EU aansluiting heeft gezocht bij de IAS standaarden. In paragraaf 2.5.3 wordt onderzocht hoe de IAS-standaarden onderdeel uitmaken van het Nederlandse jaarrekeningenrecht. Tot slot beschrijft paragraaf 2.5.4 de implementatie van de Moderniseringsrichtlijn en de uitvoering van de IAS-verordening in het BW.

2.5.2 Harmonisatie EU door aansluiting bij IAS

De principiële keuze van de EU om in het kader van de harmonisatie van de verslaggevingsregels aan te sluiten bij de standaarden van de IASB, is genomen naar aanleiding van een rapport van de Europese Commissie uit 1995.⁶⁵ Het voorstel van de Europese Commissie voor de moderniseringsrichtlijn en de IAS-verordening zijn gebaseerd op een onderzoek van het Contactcomité voor de jaarrekeningrichtlijnen.⁶⁶ Onderzocht is in hoeverre de bestaande internationale jaarrekeningnormen in overeenstemming zijn met de jaarrekeningrichtlijnen van de EG. Doel van de IAS-verordening is de transparantie en vergelijkbaarheid van de jaarrekeningen te bevorderen. Transparantie en vergelijkbaarheid tussen beursgenoteerde ondernemingen zijn essentiële bouwstenen voor een effectieve en efficiënte Europese kapitaalmarkt en daarmee voor de voltooiing van de interne markt.⁶⁷ De aansluiting bij de IAS heeft volgens de Europese Commissie noodgedwongen plaatsgevonden om consistentie mogelijk te maken met de geest van de huidige en verwachte verslagleggingseisen van de IASB.⁶⁸ De commissie juridische zaken en interne markt van het Europees parlement geeft daarbij aan dat het jammer blijft dat de Europese communautaire wetgever niet zelf in staat is geweest een eigen normenstelsel uit te werken met voldoende internationaal gezag en dat op de interne markt de noodzakelijke vergelijkbaarheid kon bieden.⁶⁹ De doelstelling van de IASB ligt op het geven van kwalitatief hoogstaande financiële informatie en op internationale vergelijkbaarheid en transparantie van de informatie.⁷⁰ Dit vooral in het licht van het informeren van beleggers in de globaliserende

⁶⁵ Harmonisatie van de jaarrekening, een nieuwe strategie ten aanzien van internationale ondernemingen, COM (1995) 508, 14 november 1995.

⁶⁶ Ingesteld op grond van artikel 52 van de Vierde Richtlijn.

⁶⁷ Tweede Kamer, zitting 2003-2004, 29737, nr. 3, blz. 4.

⁶⁸ Verslag over het voorstel voor een Richtlijn tot wijziging van de Richtlijn 78/660, Commissie juridische zaken en interne markt, 4 december 2002, Europees parlement, blz. 24, rapporteur Thyssen.

⁶⁹ Verslag over het voorstel voor een Richtlijn tot wijziging van de Richtlijn 78/660, Commissie juridische zaken en interne markt, 4 december 2002, Europees parlement, blz. 25, rapporteur Thyssen.

⁷⁰ Zo spreekt het voorwoord bij de IFRS, 2002, paragraaf 6 van: 'to develop, in the public interest, a single set of high quality understandable and enforceable global accounting standards that require high quality, transparent and comparable information in Financial statements and other financial reporting to help participants in the various capital markets of the world and other users of the information to make economic decisions.'

kapitaalmarkten.⁷¹ Deze doelstelling komt sterk overeen met het doel van de Europese Unie naar harmonisatie van onder andere de verslagleggingseisen. De Vierde en Zevende Richtlijnen gaven daartoe een goede aanzet, maar de EU bleef afhankelijk van daadwerkelijke implementatie door de wetgevers in de lidstaten. In 1995 heeft de EU er daarom toch voor gekozen om voor het harmonisatieproces aan te sluiten bij het IASC.⁷²

2.5.3 IAS Standaarden en het Nederlandse jaarrekeningenrecht

Op 29 september 2003 heeft de Europese Commissie overeenkomstig artikel 3 van de IAS-verordening alle standaarden goedgekeurd, met uitzondering van kleine elementen van IAS 32 en IAS 39. Daarmee hebben de goedgekeurde IAS standaarden rechtstreekse werking voor de beursgenoteerde vennootschappen die in een EU-lidstaat zijn gevestigd. Ook nieuw vastgestelde standaarden die door de Europese Commissie zijn goedgekeurd werken rechtstreeks door en hoeven dus niet te worden omgezet in Nederlandse wetgeving.

2.5.4 Implementatie Moderniseringsrichtlijn en uitvoering van de IAS-verordening

In 2003 is een wetsvoorstel ingediend⁷³ ter uitvoering van de IAS-verordening⁷⁴ en omdat titel 9 met ingang van het verslagjaar 2005 diende te worden aangepast aan de Moderniseringsrichtlijn.⁷⁵ Overigens had de Nederlandse wetgever al een traject in gang gezet om de Internationale standaarden in te bedden in titel 9. Dit wetsvoorstel 28220 is door de tijd ingehaald en is opgegaan in wetsvoorstel 29737. Artikel 2:362, lid 8 implementeert artikel 5 van de IAS-verordening en maakt het vrijwillig gebruik van IAS mogelijk voor de enkelvoudige jaarrekening van beursgenoteerde ondernemingen en voor de geconsolideerde en/of enkelvoudige jaarrekening van niet beursgenoteerde ondernemingen.

De Moderniseringsrichtlijn moet ervoor zorgen dat tegenstrijdigheden en inconsistenties tussen de Vierde Richtlijn en de IAS worden weggenomen. Een voor dit proefschrift zeer relevant voorbeeld van inconsistentie is de regelgeving rond de vorming van voorzieningen. De verslaggevingsregels in verband met risico's en voorzieningen dienden ingrijpend te veranderen. Daarop wordt in hoofdstuk 3 nader ingegaan.

2.6 De juridische status van de Richtlijnen

2.6.1 Inleiding

In deze paragraaf wordt onderzocht wat de juridische status is van de Richtlijnen. Het antwoord daarop is gevonden in de jurisprudentie die in paragraaf 2.6.3 wordt

⁷¹ Beckman en Van der Zanden (2002), blz 194.

⁷² Europese Commissie, 14 november 1995, COM (95) 508.

⁷³ Tweede Kamer, zitting 2003-2004, Wetsvoorstel 29737.

⁷⁴ Verordening EG nr. 1606/2002, 19 juli 2002, Pb EG L 243.

⁷⁵ Richtlijn 2003/51/EG, 18 juni 2003, Pb EG I 178.

besproken. In paragraaf 2.6.2 wordt eerst het verband gelegd tussen de wettekst van titel 9 van het BW en de Richtlijnen.

2.6.2 Normen in het maatschappelijke verkeer

Het jaarrekeningenrecht is in Nederland geregeld in titel 9 boek 2 BW. De meest in het oog springende bepaling van titel 9 is de open norm van artikel 2:362, lid 1 BW:

‘De jaarrekening geeft volgens normen die in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd een zodanig inzicht dat een verantwoord oordeel kan worden gevormd omtrent het vermogen, en het resultaat, alsmede voorzover de aard van een jaarrekening dat toelaat, omtrent de solvabiliteit en de liquiditeit van de rechtspersoon.’

Invulling van het begrip maatschappelijk aanvaardbare normen geschiedt uiteindelijk door de rechtspraak: de Ondernemingskamer van Hof Amsterdam en de Hoge Raad. Belangrijk in de praktijk zijn de Richtlijnen.⁷⁶ Veelvuldig is de vraag aan de orde gekomen naar de juridische status van de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving.⁷⁷ Dit wordt in paragraaf 2.6.3 onderzocht.

2.6.3 De juridische status van de Richtlijnen volgens de jurisprudentie

De juridische status van de Richtlijnen is af te leiden uit de jurisprudentie waarbij met name het KPN-arrest van belang is. Met betrekking tot de vraag naar de status van de Richtlijnen overweegt de Hoge Raad in het arrest:

‘Voor het antwoord op de vraag of de jaarrekening het in art. 2:362 BW vereiste inzicht geeft, moet op de voet van het eerste lid van die bepaling worden onderzocht of zulks het geval is volgens de normen die in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd. Bij de vaststelling daarvan zijn, gelet ook op de geschiedenis van de totstandkoming van deze bepaling, de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving van belang. De voorschriften van deze Richtlijnen kunnen immers een belangrijk oriëntatiepunt en gezaghebbende kenbron vormen voor wat in het concrete geval als aanvaardbaar heeft te gelden. Ingeval de rechtspersoon bij het vaststellen van de jaarrekening is gekomen tot waarderingen die met deze voorschriften stroken, kan zulks een belangrijke aanwijzing vormen dat het vereiste inzicht is verschaft en dat de ruimte die in redelijkheid aan de rechtspersoon moet worden gelaten bij haar keuze voor de waardering van bepaalde posten niet is overschreden.’⁷⁸

De maatschappelijk aanvaardbare normen blijven evenwel niet beperkt tot de Richtlijnen. De Advocaat-Generaal citeert Berk cs die stellen dat de Richtlijnen geen wet zijn:

‘De ondernemer die een afwijkende wijze van rapporteren wil toepassen heeft die vrijheid, zolang hij blijft binnen de normen die in het maatschappelijk verkeer als

⁷⁶ Opgesteld door de Stichting voor de Jaarverslaggeving. Deze Stichting is opgericht op 18 september 1981 door het NIVRA samen met organisaties van werkgevers (VNO en NCW) en werknemers (FNV en CNV).

⁷⁷ De Minister heeft aangegeven dat de Richtlijnen bindende kracht missen maar dat het belang ervan moeilijk is te overschatten, Tweede Kamer, zitting 1979-1980, 16236, nr. 3.

⁷⁸ HR 10 februari 2006, LJN: AU7473, NJ 2006/241, rechtsoverweging 5.5.

aanvaardbaar worden beschouwd. Die normen zijn per definitie ruimer dan de voorschriften van de Richtlijnen'.⁷⁹

2.7 Samenvatting

In dit hoofdstuk is deelvraag 1.1 beantwoord:

Hoe is het Nederlandse jaarrekeningenrecht ontstaan en hoe heeft het zich ontwikkeld?

Deelvraag 1.1 is beantwoord voor zover relevant voor de beantwoording van de hoofdvraag van het proefschrift. De beantwoording van deze deelvraag blijkt complex omdat er naast de Nederlandse wetgeving sprake is van EU-regelgeving, van Internationale accountingstandaarden van de IASB en van Richtlijnen voor de jaarverslaggeving van de RJ, de zogenaamde buitenwettelijke normen. Het onderzoek naar de implementatie van het jaarrekeningenrecht in de wet leert dat het jaarrekeningenrecht eerst is opgenomen in de WJO. Later is het jaarrekeningenrecht via titel 6, 8 en inmiddels titel 9, opgenomen in boek 2 BW. Het doel van de jaarrekening is volgens de WJO en later het BW: 'het geven van een zodanig inzicht dat een verantwoord oordeel over de financiële positie van de onderneming kan worden gevormd', aldus in inmiddels iets andere bewoordingen, artikel 362, lid 2 BW. Daarmee is in Nederland sprake van *Principle-based accounting standards*: 'Het principe "geven van inzicht" krijgt dus nadrukkelijk voorrang boven de specifieke regels'.⁸⁰

Tegelijkertijd maakt dat het jaarrekeningenrecht ook tot een complex stuk wetgeving. Voor de invulling van het begrip "inzicht" verwijst artikel 2:362, lid 1 BW, via een zogenaamde blanketbepaling,⁸¹ naar "normen die in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd". Bovendien is in lid 4 van dit artikel het suppletie- en derogatiebeginsel⁸² opgenomen dat voorschrijft dat van specifieke regels moet worden afgeweken indien dit noodzakelijk is voor het inzicht. Mede daarom is in dit hoofdstuk ook de juridische status van de buitenwettelijke normen nader onderzocht omdat die mede het inzicht invullen.

De Richtlijnen van de EU hebben enkele malen geleid tot aanpassing van titel 9 boek 2 BW, voor dit proefschrift is vooral de Vierde Richtlijn van belang. Lastiger ligt de juridische relatie tot de standaarden van de IASB en tot de Richtlijnen van de RJ. De IAS hebben op *drie* manieren het Nederlandse jaarrekeningenrecht beïnvloed. *Ten eerste* via de aanpassing van titel 9 in 2005. *Ten tweede* hebben de IAS rechtstreekse rechtskracht voor in Nederland gevestigde beursgenoteerde vennootschappen voor zover deze zijn goedgekeurd door de Europese Commissie op grond de IAS-verordening. *Tot slot* hebben de IAS invloed via de Richtlijnen. De juridische status van de Richtlijnen is dat deze volgens de jurisprudentie 'een belangrijk oriëntatiepunt en gezaghebbende kenbron vormen voor wat in het concrete geval als aanvaardbaar heeft te gelden.'

⁷⁹ Berk, Lodewijk en Veerman (2005), blz. 16.

⁸⁰ Ter Hoeven (2005), blz. 476.

⁸¹ Van Wijngaarden en Van der Zanden (2006), blz. 4. Een blanketbepaling is een open norm die nader aan de hand van de feitelijke constellatie moet worden ingevuld om rechtsgevolgen te hebben.

⁸² Van Offeren (2010), blz. 112.

